

3. Звіт про чисельність спецконтингенту в установах Департаменту /Ф.1-УВП/ станом на 01.07.2011: [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/punish/control/uk/publish/article?art_id=88000&cat_id=45688
4. Степанюк А. Довічне позбавлення волі як еквівалент смертній карі / А. Степанюк ; составитель А.П. Букалова // Пожизненное заключение. Международные стандарты и практика в Украине и за рубежом.– «Донецкий мемориал», Донецк: 2001. – 152 с
5. Хведчук В.В. Особливості застосування технологій психологічної роботи із засудженими до довічного позбавлення волі / матеріали круглого столу [„Соціально-виховні та психологічні аспекти діяльності пенітенціарного персоналу із засудженими до довічного позбавлення волі в Україні”] / В.В. Хведчук (Біла Церква, 11 грудня 2008 року) / ДДУ ПВП, Швейцарське бюро співробітництва в Україні, 2008. – 92 с.
6. Царюк С.В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки: дис. ... кандидата юрид. наук: спец. 12.00.08 / Царюк Сергій Васильович. – Дніпропетровськ, 2009. – 230 с.
7. Яковець І.С. Застосування умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, зміна умов тримання шляхом переведення до іншої установи / І.С. Яковець: [Електронний ресурс]: Режим доступу до статті: <http://khp.org.index.php?id=1239800285>

УДК 343.22: 343.812

РОЗВИТОК ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ЗАКРИТОГО ТИПУ

Боднар І.В., ст. викладач

*Чернігівський юридичний коледж
Державної пенітенціарної служби України*

Статтю присвячено дослідженню проблеми генезису класифікації засуджених, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах закритого типу.

Ключові слова: кримінально-виконавчі установи, класифікація, засуджені, виправно-трудова кодекс, Державна пенітенціарна служба України.

Боднар И.В. РАЗВИТИЕ ПРОБЛЕМЫ КЛАСИФИКАЦИИ ОСУЖДЁННЫХ, КОТОРЫЕ ОТБЫВАЮТ НАКАЗАНИЯ В УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ЗАКРЫТОГО ТИПА / Черниговский юридический колледж Государственной пенитенциарной службы Украины, Украина

Статья посвящена исследованию проблемы генезиса классификации осуждённых, которые отбывают наказания в уголовно-исполнительных учреждениях закрытого типа.

Ключевые слова: уголовно-исполнительные учреждения, классификация, осуждённые, исправительно-трудова кодекс, Государственная пенитенциарная служба Украины.

Bodnar I.V. CLASSIFICATION PROBLEM OF CONVICTS SERVING THEIR SENTENCES IN CLOSED-TYPE PENAL INSTITUTIONS / Chernigiv law college of the State penitentiary service of Ukraine, Ukraine

The article analyzes the problem of the convicts classification genesis serving their sentences in closed-type penal institutions.

Key words: penal institutions, classification, convicts, correctional labour code, the State Penitentiary Service of Ukraine.

На сучасному етапі розвитку України реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань перед законодавством поставлено за мету не тільки застосування кари за вчинений злочин, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими так і іншими особами.

Виконання вказаних завдань неможливо без застосування диференційованого підходу до виконання покарання, індивідуалізації, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, що передбачає необхідність вивчення особистості засудженого, з метою як первинної так і вторинної класифікації засуджених, які відбувають покарання в кримінально-виконавчих установах закритого типу.

Класифікація засуджених створює не тільки необхідні умови для диференціації виконання покарання, а й значною мірою впливає на формування системи установ виконання покарання, забезпечує ізоляцію один від одного різних за ступенем суспільної небезпеки і характеру поведінки засуджених.

Окремі аспекти розвитку класифікації засуджених до позбавлення волі та їх розподілу по установах виконання покарань в різних формах висвітлені у дослідженнях таких відомих учених у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, як І.Г. Богатирьов, О.Г. Колб, І.В. Іваньков, І.С. Яковець Д.В. Ягунов та інші.

Метою статті є дослідження проблеми генезису класифікації засуджених, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах закритого типу.

Питанням класифікації засуджених до позбавлення волі (ув'язнених) законодавець завжди приділяв значну увагу. Вивчення кримінального законодавства, а також кримінально-виконавчого законодавства показало, що вимоги до роздільного тримання різних категорій засуджених багато в чому співпадають. Такий висновок можна зробити після вивчення історії пенітенціарного законодавства України [1, 27-33].

У дореволюційний період (до 1917 р.) засуджені класифікувались з урахуванням не лише статі і віку, але і класової приналежності, а також з урахуванням небезпечності злочинних посягань для держави. Так за класовою приналежністю засуджені підрозділялись на: засуджених з привілейованих осіб вищого класу; засуджених з осіб середнього класу; інших засуджених [1, 90].

При визначенні виду установи використовувалась інша класифікація: засуджені до смертної кари, яким покарання замінено позбавленням волі; обвинувачені в злочинах, покарання за вчинення яких передбачає смертну кару; засуджені за аморальну поведінку; неповнолітні (...діти, батькам своїм неслухняні і ним що докучають...); банкроти; марнотратники свого майна; вбивці, святотатці, зрадники, розбійники і фальшивомонетники; крадії, шахраї і засуджені за вчинення статевих злочинів; тощо. Для кожної групи встановлювався свій порядок та умови відбування та виконання покарання [2, 279].

У перші роки радянської влади зазнала суттєвих змін класифікація засуджених. Згідно з "Положенням про загальні місця ув'язнення РРФСР", від класифікації за соціальним статусом відмовились. Основою оновленої класифікації стали соціально-демографічні та кримінально-правові ознаки за якими засуджених відносили до однієї з трьох класифікаційних груп: до першої категорії відносились засуджені за злочини, що не мали корисливого характеру; до другої – засуджені за злочини корисливого характеру; до третьої категорії відносились засуджені, які раніше вчиняли злочини. Вказані групи засуджених до позбавлення волі підлягали роздільному триманню. До кожної групи встановлювались різні умови відбування покарання [3, 115-117].

Поряд з первинною класифікацією засуджених застосовувалась і вторинна. Всі засуджені, які поміщались в установи виконання покарань розподілялись, у відповідності з їх поведінкою, на класифікаційні категорії [3, 119-120].

Поряд з цим, як зазначав Сімонян А.В., поділ засуджених на категорії, залежно від наявності або відсутності корисливої спрямованості, переслідував мету створення умов для диференційованого підходу застосування по відношенню до засуджених заходів виправлення та ресоціалізації. Поряд з цим вказана класифікація не враховувала не тільки тяжкість вчиненого злочину а й питання умислу. Тому в одному приміщенні могли утримуватись засуджені за злочини різного ступеня тяжкості, засуджені за навмисні злочини та злочини вчинені з необережності [4, 43].

Таким чином, як визначає Сімонян А.В., у перші роки радянської влади засуджені до позбавлення волі поділялись за наступною класифікацією: підслідні, пересильні і строкові, останні підрозділялися на засуджених із суворою ізоляцією і менш суворою; за ступенем суспільної небезпеки: засуджені за корисливі злочини, засуджені не за корисливими мотивами, засуджені, які вчиняли злочини першої та другою груп неодноразово; за режимом утримання: випробовувані, такі що виправляються, зразкові і штрафні; за класовими ознаками: злочинці з числа ворожого класу і з числа трудящих; по віку: повнолітні і неповнолітні злочинці у віці від 16 до 21 року; за освітою: безграмотні, малограмотні і грамотні; за станом здоров'я: здорові, хворі, хворі з помітно вираженими психічними вадами, тощо; за статтю [4, 45].

Суттєвих змін класифікація засуджених зазнала з прийняттям у 1924 році першого Виправно-трудового кодексу РРФСР. Аналізуючи вказаний кодекс, слід зазначити, що засуджені до позбавлення волі класифікувались в більшості за соціальною ознакою а саме: засуджені до позбавлення волі із суворою ізоляцією з числа осіб, що не належать до класу трудящих, також тих, які хоча і належали до класу трудящих, але були визнані особливо небезпечними для держави; професійні злочинці, а також засуджені, які не належали до класу трудящих і вчиняли злочини, внаслідок своїх класових звичок, поглядів або інтересів, яким суд визначав покарання у виді позбавлення волі без суворої ізоляції; всі інші засуджені до позбавлення волі.

Подальшого розвитку система класифікації засуджених набула, за постановою ВЦВК від 26 березня 1928 року "Про каральну політику і стан місць засудження" засуджених стали поділяти на дві групи: злочинці з числа класових ворогів, декласованих злочинців-професіоналів і рецидивістів, з одного боку, і злочинців з числа робітничо-селянської молоді, а також дорослих злочинців, що вчинили злочини при випадковому збігу обставин, з іншого [5, 87]. У зв'язку з організацією виправно-трудових таборів, ув'язнених стали розділяти ще і по строку призначеного покарання.

Згідно з "Положенням про виправно-трудові табори", затверджене постановою СНК СРСР від 7 квітня 1930 року, усі ув'язнені ділилися на три категорії: до першої відносилися ув'язнені з трудящих (робітники, селяни і службовці), які користувалися до вступу вироку суду в законну силу виборчими правами, засуджені уперше на термін до п'яти років за не контрреволюційні злочини; до другої – ті ж ув'язнені, але засуджені на терміни понад п'ять років; до третьої – усі нетрудові елементи і особи, засуджені за контрреволюційні злочини.

Поряд із вказаними ознаками слід відмітити, що до класифікаційних ознак слід віднести ще і поділ засуджених в процесі виконання покарання за умовами відбування, тобто по режиму а саме на: первинний, полегшений і пільговий.

Подальшим етапом реформування законодавства в галузі виконання та відбування кримінальних покарань є прийняття у 1933 році нового Виправно-трудового кодексу, згідно з яким зазнала і суттєвих змін класифікація засуджених, головними ознаками якої стали: вік – дорослі і неповнолітні від 15 до 18 років; соціальне походження – злочинці з середовища класово-ворожих елементів і з числа трудящих; соціальний стан – робітники, селяни і службовці; суб'єктивний склад: підслідні, пересильні і строкові; стан здоров'я: здорові і хворі, які потребують спеціального лікування; стать.

Післявоєнний етап відновлення виправно-трудового законодавства також характеризується внесенням змін в класифікацію засуджених. Так з прийняттям у 1954 році "Положення про виправно-трудові табори і колонії МВС СРСР", класифікація засуджених почала виглядати наступним чином:

- за ступенем суспільної небезпеки злочину: засуджені за контрреволюційні злочини; засуджені за тяжкі злочини (бандитизм, умисне вбивство розбій, грабіж); засуджені за менш небезпечні злочини; засуджені за посадові господарські і інші не особливо небезпечні злочини;
- за ступенем небезпеки особи злочинця: засуджені уперше за менш небезпечні злочини; засуджені уперше за посадові, господарські і інші не особливо небезпечні злочини; «зłodії-рецидивісти»; засуджені за тяжкі злочини, вчинені в місцях позбавлення волі; засуджені неодноразово;

- за встановленим терміном покарання: засуджені на строк до 3 років позбавлення волі; засуджені на строк від 3 до 25 років позбавлення волі;
- за віком: дорослі, засуджені, які були переведенні з дитячих трудових колоній і неповнолітні, які відбувають покарання в дитячих колоніях;
- за статтю засудженого [4, 49].

На практиці, поряд з існуючою класифікацією також використовувалась класифікація засуджених і за соціально – рольовими критеріями, а саме: так звані «злочинці в законі»; «засуджені, які відмовились від «злочинських законів»; інші категорії засуджених, тощо. Відповідно для тримання засуджених різних категорій створювались і відповідні установи як загального, так і суворого режиму.

Наступним етапом розвитку пенітенціарної системи в минулому столітті стало прийняття Виправно-трудового кодексу Української РСР, який набрав чинності з 01 червня 1971 року.

Відмінною особливістю ВТК УРСР від попередніх нормативно-правових актів у частині регулювання індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі було те, що на законодавчому рівні вперше закріплювалася зміна умов тримання засуджених як окрема форма індивідуалізації. Проте з аналізу відповідних положень кодексу випливає, що обсяг правового регулювання даного інституту в межах однієї колонії був вужчим у порівнянні з аналогічними положеннями ВТК УСРР 1925 року. Позитивним, на нашу точку зору, було те, що вперше на рівні закону (ч.2 ст.7 ВТК УРСР 1970 року) було закріплено положення, що відображало сутність індивідуалізації виконання покарання: засоби виправлення і перевиховання повинні застосовуватися з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи засудженого, а також поведінки засудженого і його ставлення до праці [6, 196-199].

Щодо класифікації засуджених, то слід відмітити, що у ВТК УРСР значна увага приділялась питанню диференційованого підходу до засуджених при виконанні кримінального покарання у виді позбавлення волі. Так, виправно-трудова установи поділялися на три види: виправно-трудова колонія, тюрми та виховно-трудова колонія (ст.12).

Було передбачено роздільне тримання різних категорій засуджених залежно від статі, віку, ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину та особистості правопорушника (ст.21) [7, 123-129].

Так, у виправно-трудова установах встановлюється роздільне тримання: чоловіків і жінок; неповнолітніх і дорослих. Вперше засуджених до позбавлення волі чоловіків тримають окремо від тих, хто раніше відбував покарання у виді позбавлення волі, вперше засуджених за злочини, що не є тяжкими, – від вперше засуджених за тяжкі злочини; засуджених до позбавлення волі жінок і неповнолітніх тримають роздільно відповідно до правил, передбачених статтями 15 і 18 вказаного Кодексу. Ізольовано від інших засуджених, а також роздільно, розміщуються: засуджених за особливо небезпечні державні злочини; засуджених, яким покарання у вигляді смертної кари замінено позбавленням волі або яким довічне позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії. Засуджених іноземних громадян і осіб без громадянства розміщують, як правило, окремо від засуджених громадян України.

У різних колоніях-поселеннях розміщувались засуджені, яких направлено відповідно до вироку суду в колонії-поселення для осіб, які вчинили злочини з необережності, та засуджених, яких направлено відповідно до вироку суду, чи переведено у порядку, передбаченому статтею 46 вказаного Кодексу, в колонії-поселення для осіб, що вчинили умисні злочини.

Вперше засуджені до позбавлення волі жінки утримувались окремо від тих, хто раніше відбував позбавлення волі. Неповнолітніх, які досягли сімнадцятирічного віку і твердо стали на шлях виправлення, могли розміщати окремо від інших засуджених неповнолітніх. Крім того, неповнолітніх, засуджених за вчинення в період відбування покарання умисних злочинів, а також неповнолітніх, які систематично або злісно порушують режим відбування покарання, можуть розміщати окремо від інших засуджених неповнолітніх.

Встановлені цією статтею вимоги роздільного тримання засуджених не поширювались на лікувальні заклади місць позбавлення волі і виправні колонії, призначені для тримання і лікування інфекційних хворих засуджених. Осіб, яких направляють в названі колонії, тримають на умовах режиму колонії того виду, який було їм призначено згідно з вироком суду.

За часів набуття Україною незалежності кримінально-виконавче законодавство продовжувало активно реформуватись в напрямку приведення його у відповідність з вимогами міжнародних норм в галузі дотримання прав людини. Відповідно і вимоги до класифікації засуджених, які утримувались у кримінально-виконавчих установах, повинні були відповідати вимогам міжнародної спільноти, а саме:

- 1) при розміщенні в'язнів по різних установах або режимах належним чином враховується їхній судовий та правовий стан (попередньо ув'язнений або засуджений в'язень, засуджений вперше або рецидивіст, короткий або довгий строк позбавлення волі), особливі вимоги щодо їхнього режиму, їхні медичні потреби, стать та вік;
- 2) чоловіки та жінки, як правило, утримуються окремо, хоча вони можуть брати разом участь у заходах, що організуються в рамках визначеної виправної програми;
- 3) як правило, попередньо ув'язнені утримуються окремо від засуджених осіб, якщо вони не дають згоди на спільне розміщення або спільну участь у заходах, що організуються для них;
- 4) молоді в'язні утримуються в умовах, які в міру можливості захищають їх від шкідливого впливу та враховують потреби, характерні для їхнього віку [8, 196-198].

Відповідно, до вимог міжнародних норм класифікація засуджених у кримінально-виконавчих установах повинна відповідати меті: відокремлення від інших тих засуджених, які з огляду на вчинені ними злочини або їхню особистість, можуть використовувати спільне розміщення на свою користь, або які можуть шкідливо впливати на інших. Адміністрація установ повинна сприяти такому розміщенню засуджених, яке полегшує їх виправлення та соціальну реінтеграцію і враховує в той же час вимоги управління та безпеки [9, 127-128].

Зазначені вище вимоги міжнародних норм та напрацьований досвід науковців та практиків був покладений в основу класифікації засуджених, яка знайшла своє відображення в діючому Кримінально-виконавчому кодексі України, який був прийнятий 11 липня 2003 року.

Згідно з чинним кримінально-виконавчим законодавством України класифікація засуджених здійснюється на основі соціально – демографічних, соціально – рольових, кримінально – правових та морально психологічних характеристик засуджених, що становить собою процес поділу загальної маси засуджених до позбавлення волі на окремі групи з метою створення умов для диференційованого застосування карального впливу [10, 27].

До 2001 року вид режиму і установи відбування покарання визначався у вирокі суду при призначенні кримінального покарання. З моменту вступу в дію Кримінального Кодексу України у 2001 році дана діяльність була покладена на Державну пенітенціарну службу України.

На даному етапі реформування кримінально-виконавчої системи питаннями розподілу засуджених по установах виконання покарань займається створена при територіальних управліннях ДПтС України «Комісія із питань розподілу, направлення і переводу для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі», яка проводить розподіл засуджених безпосередньо в слідчих ізоляторах. Вона діє на підставі «Інструкції про порядок розподілу, направлення і переводу для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі», яка затверджена Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 261 від 16 грудня в 2003 році.

Незважаючи на суттєві, корінні зміни в національному кримінально-виконавчому законодавстві в галузі класифікації засуджених до позбавлення волі, існуючий на сьогодні порядок здійснення первинної класифікації засуджених до позбавлення волі не забезпечує зведення засуджених в однорідні групи, що є однією з умов ефективності роботи з ними. Статистичні дані та дані наукових досліджень свідчать, що в установах одного й того ж виду дуже часто разом тримаються зовсім різні за ознаками вчиненого злочину й даними про особу засуджені. Зокрема, це стосується строку покарання, форми вини, рецидиву злочинів, попередніх судимостей, мотивів, спрямованості злочинів, обставин, які обтяжують чи пом'якшують покарання, тощо [11, 23].

Вищевказане і зумовлює необхідність проведення подальшої ґрунтовної роботи як науковців, так і практичних співробітників, з метою вироблення нових підходів у класифікації засуджених, які відбувають покарання, у кримінально-виконавчих установах закритого типу

для виконання одного з основних завдань кримінально-виконавчого законодавства – виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: в 5 т. / М.Н. Гернет. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1950. – Т. 1. – 384 с.
2. Рыбников В.В. История правоохранительных органов отечества / В.В. Рыбников, Г.В. Алексушин. – М.: Изд-во «Щит», 2007. – 320 с.
3. Іваньков І. Історико-правовий аналіз діяльності органів і установ виконання покарань на території України (кінець 19 – середина 20 сторіччя): монографія / І. Іваньков, А. Чайковський; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І.Г. Богатирьова. – Бровари: ХмЦНТЕІ, 2010. – 208 с.
4. Симонян А.В. Лишённые свободы и их распределение по исправительных учреждениях: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Симонян Артур Владимирович. – Краснодар, 2003. – 180 с.
5. Малиновский И. Исправительно-трудовые кодексы отдельных республик или Исправительно-трудовой кодекс СССР / И. Малиновский // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 1. – С. 623–624.
6. Кримінально-виконавче право України: навч. посібник / [О.М. Джужа, С.Я. Фаренюк, В.О. Корчинський та ін.]; під. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 446 с.
7. Уголовно-исполнительное право: [учебник / под ред. И.В. Шмарова]. – М.: БЕК, 1996. – 418 с.
8. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями // ООН Аналіз проблем запровадження громадського моніторингу в установах державного департаменту України з питань виконання покарань: [посібник]. – К.: КІМ, 2007. – 536 с.
9. Европейские пенитенциарные правила / Трубников В.М., Шинкарьов Ю.В. // Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України. – Х.: Харків юридичний, 2008. – С. 127–167.
10. Яковець І.С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: монографія / І.С. Яковець. – Х.: вид-во «Кроссруд», 2006. – 208 с.
11. Яковець І.С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / І.С. Яковець. – Х., 2005. – 31 с.

УДК 343.278

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Житник Г.В., викладач-методист

Інститут кримінально-виконавчої служби

У статті автор розглядає проблемні питання застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Робиться висновок щодо доцільності дослідження даного виду покарання.

Ключові слова: проблемні питання, покарання, засуджені, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю